

ПРИКАЗ КЊИГЕ

Нова књига српског филозофа старије генерације, редовног професора Универзитета Црне Горе у пензији, проф. др Д. Јаковљевића, бави се истраживањем актуелних тема на један подстицајан начин. У уводном одељку он скицира специфичке садашње дискусионе ситуације при разматрању идентитетских питања у Црној Гори, указујући на њихову вишеслојност, вишеструке аспекте – почев од етничке, па све до вредносно-културне сфере. Притом наступа као независан интелектуалац, објашњавајући традиционално поимање интелектуалаца као субјеката, који су спремни и позвани на јавно изјашњавање поводом отворених дилема друштвеног развоја, а на основи једне осмишљене анализе и интерпретације.

Након опширног предговора, књига садржи следећа поглавља: „Демократија, национализам, национални идентитети и политика компромиса“, „На путу друштвеног помирења: претпоставке и могућности једног делимично реконструисаног идентитета“, „Црна Гора као отворено друштво“, „Црна Гора-друштво толерантности“, „Црна Гора као еколошка држава“, „На путу обликовања добре заједнице“, „Социјална тржишна привреда“, „Даљи вредносни оријентир“, „Закључна разматрања“ и „Додатак: Вестернизација Црне Горе као судбина?“

Детаљном аргументацијом одбацује се реторичко-идеолошка опсесија антифашизмом, наметнута вишедеценијском владавином СКЦГ, те партија, њених политичких наследница у посткомунистичком периоду, које још и данас опстају на политичкој сцени Црне Горе. Антифашизму треба, на супрот томе, дати реално место једне значајне историјске епизоде међу неким другим, исто тако значајним епизодама у историји Црне Горе. Његов статус се не може идеализовати и монополизовати до тачке где је он једина и права „вертикала“ Црне Горе, што је продукт једног једностраног и идеолошки пристрасног виђења.

У односу на онај слој идентитетских питања који ће можда највише занимати читаоце, аутор заступа следећа гледишта: Етничко језгро Црне Горе је структурисано бинационално, и чине га два државотворна народа: (црногорски) Срби и (етнички) Црногорци. При томе се даје једно вредносно-историјско тумачење државотворности, које се разликује од пуке конститутивности. Као својеврсни омотач тог етничког језгра у укупном етничком саставу јављају се онда конститутивне националне мањине: Бошњаци, Албанци, Хрвати, Роми и Египћани и други. Та двонародност Црне Горе је према аутору несумњива, историјски стасала реалност, при чему се једино још поставља питање, како ту реалност политички, али и културно артикулисати. Он сматра, да то ваља учинити у склопу разумевања и дефинисања Црне Горе као у основи бинационалне друштвене заједнице, па дакле и државе – уз

¹ Јаковљевић, Драган, *Ка демократском разумевању идентитета*. Скица неких темељних елемената осмишљавања могуће доградње идентитета модерне Црне Горе. Подгорица, ИСК, 2022, стр. 207.

примерено партиципирање и националних мањина. То је држава, која би уједно сачувала и своју грађански димензију, а у којој би и конститутивне националне мањине имале загарантована сва, према међународним стандардима, припадајућа права. Он своје полазиште сажима у тези: Једна самостална, јединствена унитарно уређена држава – два државотворна народа! Притом одбацује првенствено у црквеним круговима заступану тезу о једном (државотворном) народу, у којем су само привремено присутне „диобе“, сматрајући да је дихотомно раслојавање некадашњег „једног (двоименог) народа“ практично неповратно. Након дефинитивног уобличавања црногорске нације – почев од међуратног периода, преко одговарајућих етничких колебања у комунистичком периоду, до позних деведесетих година и данашњих дана. Стога се уместо јадиковању над „подјелама“, њиховом драматизовању, ваља окренути њиховом демократском регулисању, са чиме се неоправдано касни – а што заправо и води друштвеним тензијама. А то значи, признавање и реализовање једнаких права како једног, црногорског, тако и другог, српског народа. Без икаквог дискриминисања и излагања асимилационим притисцима! Што би између осталог укључивало у принципу једнаку (сразмерно процентуалном саставу становништва) заступљеност у јавним службама и установама, билингвизам, равноправну употребу како српског, тако и црногорског језика, такође равноправну јавну заступљеност како ћириличног, тако и латиничног писма. Као и шире узевши обе културне матрице, које би се једним делом могле сматрати и комплементарнима. Аутор притом указује на постојање успешних двонародних држава у свету, попут Белгије, са чијим се особеностима и искуствима могу повлачити извесне омеђене паралеле. Он сматра, да се утемељење друштвене заједнице и државе на етничким основама и етаблирање њихове грађанске димензије, не морају нужно међусобно искључивати. Пре свега, с обзиром да се при првом ради о правима носећих етничких колектива, а при другом о правима индивидуа као правних субјеката и држављана. Тако да је могуће бити и добар припадник одређеног народа, и добар грађанин.

Потребно је истаћи да су у овој књизи имплицитне претпоставке либерализма, демократије и хуманизма. Аутор их не доводи у питање, већ потпуно унутар овако схваћене парадигме развија своју аргументацију о поменутих проблемима. Либерализам се схвата истина у својој проширеној верзији где се осим грађанских признају и колективна права. Заправо, ради се о ослабљеном, омењаном либерализму у односу на класични, који је познавао искључиво индивидуална права. Демократија се сматра средством за регулисање друштвених токова а хуманизам је најшира идеологија која подразумева (барем у неким варијантама) толерантност према другим погледима на свет, укључујући и религије. Црква и држава су одвојене по дефиницији, што је такође широко прихваћена догма у западној политичкој мисли.

Исто тако, аутор полази од затеченог стања, *status quo*, не доводећи у питање црногорску државност, легитимност захтева за отцепљењем, нити улази у политичке и геополитичке процесе из деведе-

сетих година прошлог века који су довели до овог стања. И као што смо већ поменули горе, национално питање се не дискутује широко, као ни језичко, што је у тесној вези. Када је реч о нацији, етносу, етногенези, аутор је на становишту субјективистичког приступа који је преовладавајући у западној литератури о националном питању. Тај приступ вуче своје корене од француског мислиоца Ернеста Ренана и доминира у савременој западној литератури. Можемо претпоставити да се аутор одлучио за овакав приступ вођен пре свега практичним разлозима и могућношћу рационалног решења у датим затеченим оквирима.

Посебна се пажња посвећује разради и одбрани концепта доброг, хуманог национализма у детаљном сучељавању са аргументима таквих оштрих критичара национализма, као што је био М. Кангрга. Аутору је јасно, да у том погледу ризикује неразумевања, с обзиром да је појам „национализма“ обавијен једним снажно негативним набојем, такорећи политички контаминиран, уклет. Он ипак остаје при мукотрпном настојању афирмисања појма доброг и хуманог, просвећеног и демократизованог национализма. Уз наду, да се он временом може и пробити, бити као такав признат и прихваћен у јавном дискурсу.

Књига је писана уз коришћење обимне, разноврсне и репрезентативне литературе, при чему се аутор позива на познате мислиоце, као што су Карл Ф. фон Вајцзекер, Ханс Кинг, Карл Попер, Вилхелм Ропке, историчаре Дима Вујовића и Веселина Ђуретића, етнологу Николу Вукчевића, политичаре Хелмута Шмита, Ерхарда Еплера, Лудвига Ерхарда, Милована Ђиласа и друге. Дискутују се и класична гледишта М. Миљанова, уз истицање концепта чојства. Најзад, као ретко који други домаћи интелектуалац, аутор систематски излаже и гледишта Великог Критског сабора Православне цркве – посебно у односу на еколошку проблематику.

У овој књизи изложена гледишта о идентитетским питањима се могу сматрати алтернативом у односу на одговарајућа гледишта која је последњих година у јавности износио председник ЦАНУ, проф. Драган Вукчевић. При чему су Јаковљевићева схватања формулисана на један систематичнији и јаснији начин. Две главне разлике између њихових ставова би се могле састојати у следећем: Док Вукчевић инсистира на доминацији грађанског идентитета, при чему сви остали идентитети остају у другом плану, аутор ове књиге сматра пак да је могуће и пожељно паралелно уважавање како етничког, тако и грађанског идентитета, такорећи њихова симбиоза у склопу друштвеног живота – само ако је држава пажљиво и добро уређена. Што се тиче даљег историјског кретања Црне Горе, Вукчевић, одступајући од својих у ранијим публикацијама изнетих гледишта, сада тражи промену курса, заокрет: од досадашње упућености на источно-словенски цивилизацијски правац који је преко Србије водио према Русији, потпуно преусмерење ка јужној, медитеранској траси, тј. ка западњаштву медитеранског профила. Јаковљевић пак уз уважавање реалности створених приступањем Црне Горе НАТО-у, те предстојећим уласком у Европску унију, ипак не сматра универзално позападњавање је-

дином преосталом могућношћу. Он тако истиче смисленост залагања за право на културни регионализам. Такође пласира концепт могућег остајања при „асиметричној равнотежи“, која уз надирућу превагу утицаја Запада у нашем времену, ипак и даље очувава и негује споне са словенско-руским светом, који треба да остане и даље присутан у друштвено-културној стварности Црне Горе.

Обе ове скициране алтернативне позиције завређују пажњу јавности, те засигурно улазе у историју политичких идеја формираних у Црној Гори почетком XXI столећа. Јаковљевићева књига притом садржи и једно снажно изражено позивање на јавни дијалог о вредносним питањима даљег друштвеног развоја, који би требало да буде вођен од стране научника, интелектуалаца, духовника, уметника, политичких и друштвених субјеката унутар саме Црне Горе, уместо пуког одрађивања домаћих задатака који нам се упућују из европских центара, уместо отварање и затварање разних предприступних „поглавља“ за прикључење Европској унији. У књизи се притом изражава нада у принципијелну могућност консензуалног усаглашавања о таквим темељним вредносно-идентитетским питањима, са довољном ширином друштвене прихваћености одговарајућих решења. Тако да би та решења, под повољним амбијенталним околностима могла бити ситуирана у друштвеној пракси.

Ово је свакако значајна књига која на филозофски утемељен начин приступа проблемима савремене Црне Горе. У обиљу публицистичке литературе, а и политиколошке која је често на ивици публицистике, ова књига се истиче темељношћу, аргументативношћу и дубином анализе. Исто тако уочљива је велика ерудиција аутора, који је оријентисан пре свега на немачку варијанту европске мисли и који је и сам присутан својим радом на немачком говорном подручју.

Мирослав Ивановић,
научни истраживач (у пензији)

Институт за криминолошка и социолошка истраживања у Београду